

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Ontwikkelingssamenwerking: kennis en houdingen in Nederland, een secundaire analyse

Kleynen, J.

Citation

Kleynen, J. (1974). Ontwikkelingssamenwerking: kennis en houdingen in Nederland, een secundaire analyse. *Acta Politica*, 9: 1974(2), 183-205. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451483>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451483>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

- 13 *Staatsalmanak voor het Koninkrijk der Nederlanden* 1972, Den Haag, 1972, p. M18.
- 14 *Parlements*, p. 133.
- 15 Hand. II 68-69, p. 3602.
- 16 Bijl. Hand. II 62-63, 6909, nr. 1, p. 1.
- 17 W. Drees jr. en F. Th. Gubbi, *Overheidsuitgaven in theorie en praktijk*, Groningen, 1968, p. 144.
- 18 Bijl. Hand. II 62-63, 6909, nr. 1, p. 1.
- 19 L. Koopmans, *De beslissingen over de rijksbegroting*, Deventer, 1968, p. 31.
- 20 Bron: Vergaderboek, ter griffie, Tweede Kamer.
- 21 *Reglement van Orde*, artikel 28.
- 22 A. C. de Ruiter, Een nieuw reglement van orde voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, in: *Tijdschrift voor bestuurswetenschappen en publiekrecht*, november/december 1966, p. 326. Hierna geciteerd als De Ruiter.
- 23 David B. Truman, *The governmental process*, political interests and public opinion, 2nd edition, New York, 1971, p. 372-377. Hierna geciteerd als Truman.
- 24 Truman, p. 373.
- 25 Bijl. Hand. II 64-65, 8042, nr. 6, p. 11.
- 26 Bijl. Hand. II 64-65, 8042, nr. 3, p. 6.
- 27 De Ruiter, p. 326.
- 28 *Openbaarheid-openheid*, rapport van de commissie heroriëntatie overheidsvoorlichting, Den Haag, 1970, p. 77.
- 29 Bijl. Hand. II 70-71, 10947, nr. 2, p. 1.

Ontwikkelingssamenwerking: kennis en houdingen in Nederland, een secundaire analyse*

door J. Kleynen

1 Doelstellingen van dit onderzoek: probleemstelling

In de resolutie 2626 (XXV) 'Internationale Ontwikkelingssamenwerking 1970-1980'¹ van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties wordt 'het aktiveren van de openbare meningsvorming... ter ondersteuning van de doelstellingen en het beleid voor het Decennium' een belangrijk onderdeel genoemd van het gedurende de jaren 1970-1980 door de Verenigde Naties en de afzonderlijke regeringen te verrichten werk in het kader van de ontwikkelingsamenwerking. De resolutie concretiseert dit taakonderdeel in drie punten:

- De regeringen moeten trachten een beter inzicht te kweken bij hun eigen bevolking in de voordelen van de internationale ontwikkelingsamenwerking en in de 'noodzaak de ontwikkelingslanden te steunen bij het versnellen van de economische en maatschappelijke vooruitgang'.
- Er moet grotere bekendheid gegeven worden aan de eigen inspanningen van de ontwikkelingslanden voor hun economische en maatschappelijke vooruitgang.
- De regeringen van de ontwikkelingslanden moeten trachten de 'volle medewerking te verkrijgen bij het bereiken van de voor het ontwikkelingsdecennium gestelde doelen'.

Op grond van de laatste paragraaf van deze resolutie heeft de Nederlandse regering de Nationale Commissie Ontwikkelingsstrategie 1970-1980 in het leven geroepen. Deze commissie heeft tot taak 'voor de Nederlandse samenleving op grote schaal en op indringende wijze te verduidelijken wat het tweede ontwikkelingsdecennium beoogt en met welke middelen het lopende tienjarenplan tot uitvoer kan komen'.²

Om haar werkterrein te verkennen heeft de commissie in januari 1971 besloten een opinieonderzoek te houden onder de Nederlandse bevolking. Het voornaamste doel daarvan was de kennis omtrent de ontwikkelingsproblematiek en de houding tegenover de ontwikkelingsamenwerking van het Nederlandse volk te onderzoeken.³

Dit onderzoek werd uitgevoerd door Het Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie en het Marktonderzoek te Amsterdam. Gedurende de maanden juli en augustus 1971 werden 3007 Nederlanders van 13 jaar en ouder, die op een aselechte wijze waren uitgezocht, mondeling geïnterviewd.

De eerste resultaten werden neergelegd in het rapport 'Opinie-onderzoek in Nederland over Ontwikkelingssamenwerking', dat door het N.I.P.O. werd uitgebracht. Een nadere analyse van de enquêtegegevens, alsmede een beleidsadvies, verscheen in het rapport 'Analyse ten behoeve van het beleid van de Nationale Commissie Ontwikkelingsstrategie 1970-1980', uitgebracht door een team van het Instituut voor Politicologie te Nijmegen, waartoe ook ondergetekende behoorde. De onderstaande analyse tenslotte richt zich op de kennis omtrent de ontwikkelingsproblematiek en op de houding ten opzichte van ontwikkelingsamenwerking. Daarbij maak ik dankbaar gebruik van het rapport dat het N.I.P.O. heeft uitgebracht, van de tabellen die daarbij zijn gebruikt en van enkele tabellen die op

* Op deze plaats wil ik mijn dank uitspreken aan de heren prof. dr. A. Hoogerwerf en drs. B. Schennink, die dit artikel kritisch hebben doorgelezen en van waardevol commentaar hebben voorzien. De verantwoordelijkheid berust evenwel uitsluitend bij de auteur.

mijn verzoek door het N.I.P.O. zijn uitgedraaid.*

Concreet heb ik dan ook het volgende onderzocht:

- Welke houdingen ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking hangen met elkaar samen? Zijn er clusters van houdingen te ontdekken?
- Zijn de clusters te vergelijken met de doelstellingen van de ontwikkelingsstrategie, zoals die genoemd worden in de eerste achttien paragrafen van de reeds genoemde V.N.-resolutie?
- Is het mogelijk een kennisschaal te ontwerpen?
- Wat is de relatie tussen kennis en de verschillende clusters?
- Hoe scoren de verschillende categorieën van achtergrondgegevens (als leeftijd en opleiding) op de kennisschaal en op de verschillende clusters?

2 De doelstelling van de V.N.-resolutie en de vragenlijst: operationalisatie

Wanneer wij nu, om te beginnen, in gedachte vasthouden dat het doel van de Nationale Commissie met dit onderzoek was een eerste verkenning te ondernemen naar de kennis van de Nederlandse bevolking omtrent de ontwikkelingsproblematiek en de houding tegenover de ontwikkelingssamenwerking, dan ligt het in de lijn der verwachtingen dat het onderzoek zich oriënteert op de doelstellingen zoals die in de V.N.-resolutie zijn vastgelegd.

Deze worden in de eerste paragraaf van de resolutie als volgt omschreven: 'om door middel van economische en sociale vooruitgang en ontwikkeling, de voorwaarden te scheppen voor stabiliteit en welzijn, alsmede om een minimum levensstandaard te waarborgen die in overeenstemming is met de menselijke waardigheid'.

'Het welslagen van de internationale ontwikkelingssamenwerking hangt grotendeels af van de verbetering van de algemene internationale toestand; in het bijzonder van voortgang op de weg naar volledige en algehele ontwapening onder effectieve internationale controle; van de uitbanning van kolonialisme, rassen-discriminatie, apartheid en de bezetting van gebiedsdelen van welke staat ook, en van de bevordering van gelijke politieke, economische, sociale en culturele rechten voor iedereen'.⁴

In de negende paragraaf wordt dan tenslotte gesteld: 'Onvolledig, incidenteel en halfslachtig handelen — hoe goed ook bedoeld — zal niet voldoende zijn'.

Houdingen

Het is duidelijk dat ik bij deze analyse gebonden ben aan de vragenlijst die niet met het oog op de door mij hier uitgevoerde analyse is samengesteld. Een juiste operationalisatie van onze probleemstelling, evenwel, zou impliceren dat een

* De probleemstelling, operationalisatie, het samenstellen van de steekproef, het houden van de interviews, de computerverwerking en de analyse werden dus geheel uitgevoerd door het N.I.P.O.

Dit bestaande materiaal werd voor dit artikel opnieuw onderzocht. Wij geven nu een andere probleemstelling, een beschouwing over de operationalisatie zoals die, gezien deze probleemstelling, had moeten plaatsvinden en een hernieuwde analyse van de tabellen, zoals die grotendeels door het N.I.P.O. reeds waren gebruikt. Daarnaast werd, op mijn verzoek, een kleiner aantal tabellen door het N.I.P.O. geproduceerd, die ook in deze analyse betrokken zijn.

vragenlijst die bedoeld is om de houdingen tegenover de ontwikkelingssamenwerking te onderzoeken, zich vooral moet richten op het meten van houdingen ten opzichte van concrete elementen van een vredespolitiek, van een politiek van ontwapening, van een anti-imperialistische politiek, en ten opzichte van een plan-economie.

Van al deze elementen wordt in de nu gehanteerde vragenlijst slechts sporadisch gewag gemaakt. A-priori is hiermee de vraag naar de relatie tussen clusters van houdingen en de doelstellingen van de ontwikkelingsstrategie reeds beantwoord. De opzet van de vragenlijst beperkt de waarde van deze secundaire analyse in ernstige mate.

Kennis

De vragenlijst beoogt voorts informatie te verschaffen over de kennis van de Nederlandse bevolking omtrent de ontwikkelingsproblematiek. Dit betekent dat de vragen, indien juist geoperationaliseerd, het inzicht moeten meten in de samenhangen tussen de elementen van bovengenoemde in de V.N.-resolutie aangegeven politiek en de ontwikkeling van arme landen. Ook daarvan vinden wij in de vragenlijsten geen spoor.

Wel zijn er vragen naar de kennis omtrent een aantal feiten. Zo bv. vraag 6: 'Wilt u eens een aantal betrekkelijk rijke landen noemen alstublieft?'. Vraag 9: 'Welke van deze landen kent u, of hebt u van gehoord of gelezen?', of vraag 37: 'hoeveel cent van elke gulden bestemt de overheid per jaar voor de ontwikkelingslanden, denkt u?'

Allereerst: de ontwikkelingsproblematiek is veel uitgebreider dan door deze vragen wordt aangegeven. Maar verder is het evenzeer duidelijk dat de kennis van feiten slechts een aspect van het inzicht vormt: het z.g. *Oriëntierungswissen*. Daarnaast bestaat inzicht echter nog uit kennis van waarden en normen ten aanzien van de ontwikkelingssamenwerking (*Bildungswissen*), inzicht in de eigen aard van persoonlijke, maatschappelijke en politieke verbanden, waarin mensen leven (in casu de ontwikkelingsproblematiek), en in de wijzen van optreden die in elk van deze verbanden adequaat zijn (*Verhaltensweisen*). En tenslotte de vaardigheid zelf tot een standpuntbepaling te komen (*Aktionswisse*).⁵

Het ontbreken van vragen die deze laatste dimensies van inzicht bevatten vermindert dan ook de waarde van alles wat het N.I.P.O.-rapport en deze analyse over kennis omtrent de ontwikkelingsproblematiek te berde brengen.

3 Enkele clusters van houdingen

Uit de vragenlijst heb ik tien vragen geselecteerd omtrent de houding tegenover de ontwikkelingssamenwerking (zie bijlage 1). Op zeven van deze tien vragen kon men meer dan een antwoord geven. De respondenten konden positief of negatief reageren op de verschillende antwoordcategorieën van één vraag. Alleen op de vragen 27, 41 en 42 kon men slechts één antwoord geven.

Tabellen over verbanden tussen deze antwoorden op individuele basis had ik niet. Ik had dus geen beschikking over correlatie- of associatie-matrices. De noodzaak tot het verwerven van inzicht in samenhangen leidde mij tot de volgende redenering:

De antwoorden op de tien genoemde houdingsvragen waren verdeeld naar vier achtergrondvariabelen: leeftijd, kerkelijke gezindte, laatst genoten dagonderwijs en partij-politieke instelling. En daarover had ik wel tabellen tot mijn beschikking.

Samen bevatten deze vier achtergrondvariabelen 26 categorieën. Het probleem is nu hoe men met behulp hiervan een correlatiematrix kan benaderen.

Stel nu, dat twee houdingsvariabelen perfect met elkaar correleren, dan zullen ze ook exact hetzelfde verdeeld zijn over alle achtergrondvariabelen.

Dit laatste kan evenwel ook veroorzaakt worden doordat die twee achtergrondvariabelen perfect met elkaar correleren, mits de twee houdingsvariabelen, al of niet bij toeval, gelijk verdeeld zijn over één van deze achtergrondvariabelen (en door de perfecte correlatie van deze met de andere achtergrondvariabele ook over de andere).

Alleen wanneer de door ons gehanteerde vier achtergrondvariabelen perfect met elkaar gecorreleerd zijn, en wanneer twee houdingsvariabelen hetzelfde verdeeld zijn over één achtergrondvariabele, pas dan zou men de gelijke verdeling van die houdingsvariabelen over die vier achtergrondvariabelen aan het toeval kunnen wijten. Hoe minder die vier achtergrondvariabelen echter samenhangen, des te minder is een gelijke verdeling van twee houdingsvariabelen aan het toeval te wijten, en des te groter is dan de kans dat de gelijke verdeling van twee houdingsvariabelen over de achtergrondvariabelen wijst op een samenhang tussen die twee houdingsvariabelen. Het voordeel van een handel-wijze volgens deze redenering is dan, dat wij van nominale absolute kenmerken van individuen analytische groepskenmerken maken, waarmee bepaalde bewerkingen kunnen worden uitgevoerd.⁶

De werkwijze is dan als volgt:

Wij geven de categorieën van de achtergrondgegevens een + of een - score op de verschillende antwoordmogelijkheden van de 10 geselecteerde vragen, afhankelijk van het feit of de score van de betreffende categorie op de verschillende antwoordmogelijkheden 3 of meer procent naar boven of naar beneden van het gemiddelde van de totale populatie afwijkt (2 of meer procent indien het gemiddelde kleiner is dan 10 procent van de populatie).⁷

Tabel 1:

Afwijkingen van het gemiddelde op een willekeurige antwoordmogelijkheid van een houdingsvraag

leeftijd	13-17	18-24	25-34	35-44 etc.	gemiddeld
score	44	31	33	26	30
	+		+	-	

Nadat dit gebeurd is construeren wij een vierkantsmatrix met de 65 verschillende antwoordmogelijkheden op de 10 houdingsvragen zowel in de rijen als in de kolommen. In de cellen wordt dan het aantal malen ingevuld dat twee antwoordmogelijkheden samen bij één categorie van een achtergrondvariabele een gelijk, min het aantal malen dat zij een ongelijk teken bezitten.

Dus: Correlatie = Som gelijk teken - Som ongelijk teken.⁸

Het resultaat hiervan is een correlatiematrix van de verschillende antwoordmogelijkheden, met 65 rijen en kolommen. Het theoretische maximum daarbij is + 26 (cfr : $r = +1$) en het theoretische minimum is - 26 (cfr : $r = -1$).

Om nu een cluster-analyse mogelijk te maken classificeren wij de zo verkregen correlaties in een tabel naar orde van grootte⁹:

Tabel 2:

Correlatie tussen items naar orde van grootte, in de cellen de items: een voorbeeld item hoogte van de correlatie

	6	7	8	9	10
1		2,3	4		5
2		1	3	4	
3		1,4	2,5		
4	5	3	1	2	
5	4		3		1

Wij beginnen dan elk cluster met die variabelen die het hoogste met elkaar correleren, wij breiden dit steeds uit met andere variabelen. Als de nieuwe variabelen geregeld lager dan 6 met de andere variabelen correleren, stoppen wij de analyse. Op deze wijze hebben wij de volgende twee clusters kunnen construeren¹⁰:

Tabel 3:

Cluster I: De wereldpolitieke oriëntatie

Antwoordcategorieën van de verschillende vragen en hun correlaties

	26,4	33,5	36,3	36,5	40b,6	40b,9	41,1	42,1	46,5	46,8
26,4		10	6	6	13	9	9	12	8	6
33,5			9	8	8	8	6	7	9	8
36,3				5	6	7	9	8	6	5
36,5					6	6	7	6	7	8
40b,6						9	9	12	5	5
40b,9							8	10	5	6
41,1								11	8	6
42,1									5	3
46,5										9
46,8										

Tabel 4:

Cluster II: De charitatieve oriëntatie

Antwoordcategorieën van de verschillende vragen en hun correlaties

	26,3	26,8	26,9	33,2	43,1
26,3	x	7	7	8	9
26,8		x	11	6	6
26,9			x	10	9
33,2				x	8
43,1					x

In tabel 5 zien wij vervolgens dat de twee gevonden clusters negatief met elkaar correleren. Zij zijn dus geenszins onafhankelijk van elkaar. Het is dan ook waarschijnlijk dat een individu dat hoog scoort op het ene cluster, laag scoort op het andere. Omdat de correlaties bepaald niet perfect negatief zijn, en omdat zij niet op individueel niveau gemeten zijn, kunnen wij deze verwachting echter slechts

als hypothese formuleren.

Tabel 5:

De relatie tussen de items van cluster I en cluster II

Antwoordcategorieën van de verschillende vragen en hun correlaties

Cluster I	Cluster II				
	26,3	26,8	26,9	33,2	43,1
26,4	-3	-1	-8	-4	-5
33,5	-7	-7	-15	-13	-11
36,3	-4	-6	-11	-3	-6
36,5	-1	-2	-5	-5	-4
40b,6	-4	1	5	-2	-4
40b,9	-4	-3	-7	-3	-7
41,1	-4	-4	-7	-3	-4
42,1	-5	-4	-7	-1	-2
46,5	-3	-3	-7	-5	-4
46,8	-2	-2	-6	-3	-7

Cluster I: de wereldpolitieke oriëntatie (zie bijlage)

Vraag 26: code 4: verbetering van onderwijs en vakonderwijs

Vraag 33: code 5: internationale organisaties

Vraag 36: code 3: omdat ontwikkelingssamenwerking de vrede bevordert
code 5: omdat de ontwikkelingslanden er beter van worden

Vraag 40: code 6: door die landen betere handelsvoorwaarden aan te bieden
code 9: door meer producten uit ontwikkelingslanden te kopen

Vraag 41: code 1: een goede methode

Vraag 42: code 1: vergroot moet worden

Vraag 46: code 5: komt verkeerd terecht, ontwikkelingshulp wordt fout besteed,
komt bij kleine groepen mensen, bij profiteurs in de ontwikkelingslanden, vaak weggegooid geld en dergelijke
code 8: ontwikkelingslanden doen zelf te weinig/niets

Dit cluster noemen wij de wereldpolitieke oriëntatie. Het heeft duidelijke aanknopingspunten met de doelstellingen van de V.N.-resolutie, al moet men erkennen dat veel elementen van die doelstellingen nauwelijks ter sprake komen. Onder andere: concrete elementen van een vredespolitiek, van een politiek van ontwapening, van anti-imperialisme, van een doelgerichte planeconomie, van anti-racisme, enz.

Cluster II: de charitatieve oriëntatie

Vraag 26: code 3: hulp van rijke landen

code 8: gereedschappen sturen, zelf leren gebruiken

code 9: harder werken, leren aanpakken

Vraag 33: code 2: kerken, missie, zending

Vraag 43: code 1: er is nog zo (ontstellend) veel armoede

Dit cluster noemen wij de charitatieve oriëntatie.

Tenslotte vonden wij nog een derde cluster dat slechts afweerhoudingen bevatte. Doordat de negatieve antwoordcategorieën op vraag 41 en 42 (zie bij cluster I)

er het grootste deel van uitmaakten (drie van de vier items in het cluster) is dit cluster slechts de negatieve pendant van een deel van cluster I. Wij laten het dan ook buiten beschouwing.⁹

Opmerking — Wat deze clusters betreft moeten wij tenslotte dringend verdacht zijn op wat Riley¹⁰ noemt de 'aggregative fallacy'. Correlaties, die op basis van groepsanalyse (i.c. een benadering daarvan) gevonden zijn, hoeven niet te bestaan wanneer de correlaties op basis van individuele gegevens berekend worden. Zo is het bv. mogelijk, dat mensen met een hogere opleiding eerder geneigd zijn invoer uit ontwikkelingslanden een goede methode van ontwikkelingssamenwerking te vinden en eerder vinden dat ontwikkelingslanden zelf te weinig doen. Dat wil echter nog niet zeggen dat het dezelfde respondenten zijn die invoer een goede methode vinden en die vinden dat de ontwikkelingslanden te weinig doen. Dit laatste kan zeer wel de overtuiging zijn van andere respondenten uit dezelfde categorie. Daardoor kunnen we de verwachting dat de clusters ook op individueel niveau bestaan, slechts als hypothese formuleren.

Nu wij op deze wijze twee betekenisvolle clusters van houdingen hebben gevonden, is het mogelijk voor de verschillende categorieën van achtergrondgegevens een score op deze clusters te berekenen. Deze score heeft de volgende formule:

$$\text{Score} = \frac{\sum_{i=1}^n (p.i. - P_i)}{N}$$

waarbij

pi = het percentage van een categorie van een achtergrondvariabele dat positief scoort op houdingsitem i. (bv. 50 % van alle jongeren tussen 13 en 17 jaar zijn voor het vergroten van ontwikkelingshulp)

Pi = het percentage van de totale populatie dat positief scoort op item i.

N = het aantal items in de cluster.

4 Het meten van kennis

Om de kennis te meten heb ik een schaalje op het niveau van categorieën ontworpen. Daartoe heb ik de categorieën van de achtergrondvariabelen telkens een score gegeven op tien items: (zie bijl. 2)

Vraag 6: Ruwe score: het percentage antwoorden.

Vraag 7: Ruwe score: het percentage goede antwoorden code 8 + 9.

Vraag 8: Ruwe score: het percentage goede antwoorden codes 1, 2, 3, 4, 8, 9 van kolom 21 + codes 2, 4, 5, 6 van kolom 22.

Vraag 9: Ruwe score: het percentage antwoorden.

Vraag 10: Ruwe score: het percentage goede antwoorden codes 7, 12 van kolom 25 + codes 3, 5, 6, 8 van kolom 26.

Vraag 11: Ruwe score: het percentage goede antwoorden codes 1, 6, 8 van kolom 27 + code 1 van kolom 28.

Vraag 12: Ruwe score: het percentage goede antwoorden codes 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11 van kolom 29 + codes 2, 4, 7 van kolom 30.

Vraag 30: Ruwe score: het percentage goede antwoorden. Code 8.

Vraag 37: Ruwe score: percentage goede antwoorden. Code 1, 2.

Vraag 49: Ruwe score: percentage antwoorden.

Op basis van de ruwe scores kunnen wij geen kennis-index construeren. Daarom

volgen wij de volgende procedure tot standaardisatie van de scores:

$$\text{Gestandaardiseerde score} = \frac{\text{ruwe score van een categorie}}{\text{score van de categorie van één achtergrondvariabele met de hoogste ruwe score}}$$

Deze methode verschilt dus van die waarmee wij de clusterscore bepaalden. Wij volgden haar bij elke achtergrondvariabele afzonderlijk en niet voor alle achtergrondvariabelen samen.

De score 1,00 bv. voor de leeftijdsgroep van 65 jaar en ouder zou dan niet betekenen dat de respondenten van deze leeftijdscategorie een absolute kennis bezitten, noch dat zij de meeste kennis bezitten van alle 26 categorieën van alle achtergrondvariabelen die onderzocht zijn. Het zou slechts betekenen dat deze leeftijdscategorie meer kennis heeft dan alle andere leeftijdscategorieën.

De score op de kennisindex per categorie wordt dan als volgt berekend:

$$\text{Score op de kennisindex} = \frac{\text{som van de gestandaardiseerde scores op de verschillende items}}{\text{aantal betrokken items}}$$

5 Kennis en clusters

Om de relatie tussen kennis en de twee clusters: wereldpolitieke en charitatieve oriëntatie, op individueel niveau te kunnen nagaan, was ik genooddaakt de kennis niet met bovenstaande schaal (waarvan ik slechts gegevens op het niveau van categorieën ter beschikking had) maar met slechts één item te indiceren. Vraag 11 (En welke van de landen van dit blad 4 behoren tot de minst ontwikkelde landen?) was op het niveau van categorieën zeer consistent met de index. Bovendien kon men met deze vraag vijf gradaties van kennis aanbrengen en bevatten al deze graden een voldoende aantal respondenten.

Voor die vijf gradaties hebben wij telkens de scores voor het wereldpolitieke en het charitatieve cluster berekend.

Tabel 6:

Clusterscores voor de verschillende gradaties van kennis.
Goede antwoorden op vraag 11

	4	3	2	1	0
Cluster I					
Wereld-pol. or.	13,9	5,7	3,5	-1,2	-4,4
Cluster II					
Char. or.	-4	-4,5	-1	0	-0,8
N	96	310	636	978	987

Wij kunnen dan ook stellen dat kennis positief verbonden is met Cluster I, de wereldpolitieke oriëntatie. De negatieve relatie van kennis met cluster II, de charitatieve oriëntatie, lijkt zwakker, maar toch aanwezig.

De correlatie van de kennis met het eerste cluster moet stochastisch geïnterpreteerd worden. Zij geeft een waarschijnlijkheid aan en niet een absolute wetmatigheid.

Wanneer wij immers een typologie opzetten van vraag 11 (kennis) enerzijds en

vraag 41 (lijkt u dat — meer invoer uit de ontwikkelingslanden — een goede of slechte methode?) als indicator voor het eerste cluster, dan zien wij dat kennis niet bij alle respondenten samenhangt met een positieve houding tegenover invoer uit de ontwikkelingslanden.

Tabel 7:

Kennis en een positieve houding tegenover invoer: absolute verdeling

Vraag 11			
Vraag 41	goede antwoorden		
Invoer?	4 of 3	2	1 of 0
goede methode	167	209	556
slechte methode	181	332	993

Van de respondenten met veel kennis zijn er nog 181 tegen invoer als methode voor ontwikkelingssamenwerking. Slechts 167 vinden het een goede methode.

Voor de boven gevormde typologie kunnen wij ook de score voor cluster I, de wereldpolitieke oriëntatie, berekenen. Bij deze bewerking laten wij vraag 41, die deel uitmaakt van dit cluster, buiten beschouwing.

Tabel 8:

De scores op cluster I voor de typologie op basis van de vragen 11 en 41

Vraag 11: kennis			
Vraag 41	goede antwoorden		
Invoer?	4 of 3	2	1 of 0
goede methoden	17,8	13	3,5
slechte methode	-1	-0,11	-4,2

Wij zien dat kennis dan slechts duidelijk positief verbonden is met een wereldpolitieke oriëntatie als men gunstig staat tegenover invoer uit arme landen. Met andere woorden:

Kennis is alleen positief verbonden met een wereldpolitieke oriëntatie, indien deze oriëntatie reeds zwak aanwezig is.

De genoemde typologie heeft geen relatie met cluster II, de charitatieve oriëntatie.

6 Een aantal achtergrondvariabelen

Op grond van dit laatste resultaat kan men duidelijk stellen dat kennis niet alleen bepalend is voor een wereldpolitieke oriëntatie. Er moet aan een of meer tot nu toe onbekende noodzakelijke voorwaarden voldaan zijn, voordat het vergroten van kennis effectief wordt. Daarbij gaan wij dan bovendien nog van de niet gezekerde vooronderstelling uit dat kennis invloed heeft op de houding tegenover ontwikkelingssamenwerking en dat de samenhang niet gecompliceerder ligt in een kader van interdependentie.

In deze paragraaf geven wij de scores van categorieën van een zevental achtergrondvariabelen op de kennisindex en op de twee clusters.

Het is duidelijk dat dit nog niets zegt over de bovengenoemde noodzakelijke voor-

waarden. Wellicht zou men daarover meer kunnen zeggen, wanneer men zou weten waarom of waardoor bepaalde categorieën meer dan andere een wereldpolitieke oriëntatie vertonen. Daarover valt echter in dit artikel, en met deze gegevens niets zinnigs te zeggen.

Tabel 9:

Leeftijd – kennis en clusters

leeftijd	kennisindex	cluster I wereldpol.	cluster II charitatief
13 t/m 17	.81	3,3	1
18 t/m 24	.90	2,7	-4,2
25 t/m 34	.90	1,7	-6,4
35 t/m 44	.92	-0,3	0,2
45 t/m 49	.93	-1,0	0,8
50 t/m 64	.83	-0,6	3,2
65 en ouder	.78	-4,1	10,0

– Mensen boven de vijftig en beneden de zeventien lijken minder kennis over de ontwikkelingsproblematiek te hebben.

– Er bestaat een aanwijzing dat men, hoe ouder men is, des te minder wereldpolitiek en des te meer charitatief georiënteerd is.

Tabel 10:

Geslacht – kennis en clusters

	kennisindex	cluster I	cluster II
man	1,00	1,6	-2,4
vrouw	0,75	-1,6	2,8

Er is een zwakke, maar in vrijwel alle items van zowel de kennisindex als de clusters zeer consistente aanwijzing ervoor, dat mannen meer kennis over de ontwikkelingsproblematiek hebben dan vrouwen en dat ze iets meer wereldpolitiek en iets minder charitatief georiënteerd zijn dan vrouwen.

Tabel 11:

Kerkelijke gezindte – kennis en clusters

kerkelijke gezindten	kennisindex	cluster I	cluster II
Rooms katholiek	0,72	1,6	1,4
Nederlands Hervormd	0,82	-4,4	0,4
Gereformeerd	0,87	1,1	5,2
Overige kerkelijke gezindten of levensbeschouwingen	0,94	6,2	-4,2
Geen kerkelijke gezindte of levensbeschouwing	0,88	0,0	-2,0

– De Katholieken schijnen minder kennis te bezitten.

– Er bestaat een aanwijzing voor dat de Hervormden een niet al te grote kennis

hebben over de ontwikkelingsproblematiek en minder wereldpolitiek georiënteerd zijn.

– De Gereformeerden lijken meer charitatief georiënteerd.

– De respondenten van de overige kerkelijke gezindten of levensbeschouwingen scoren hoog op de kennisindex en op het eerste cluster, de wereldpolitieke oriëntatie, maar erg negatief op het cluster van de charitatieve oriëntatie.

Tabel 12:

Laatst genoten dagonderwijs – kennis en clusters

	kennisindex	cluster I	cluster II
Lagere school, V.G.L.O.	0,49	-5,2	5,2
L.A.V.O., basisonderwijs			
L.B.O., L.T.S.	0,55	-2,2	-0,4
U.L.O., M.U.L.O., M.A.V.O.	0,62	2,4	-0,4
M.E.A.O., H.A.V.O., M.M.S.	0,67	7,2	-5,2
H.B.S., Lyceum, Gymnasium, Atheneum	0,76	7,7	-4,0
H.B.O., Dagcursus M.O.	0,75	9,0	-6,6
Universiteit, Hogeschool	1,00	21,1	-13,6

Er is een positieve correlatie tussen onderwijs en de kennisindex (tevens validering van de gevoeligheid van deze index en indicator voor de betekenis van deze index: Kennis is wat er op school geleerd wordt) en tussen onderwijs en het eerste cluster, de wereldpolitieke oriëntatie. Er is een negatieve relatie met het tweede cluster, de charitatieve oriëntatie.

Tabel 13:

Beroep – kennisindex en clusters

	kennisindex	cluster I	cluster II
op kantoor	—	3,9	-3,2
arbeider	—	-3,3	0,4
zelfstandig	—	-3,7	-1,6
leidinggevende functie	—	8,1	-7,8
ander beroep	—	3,7	0,7
scholieren	—	3,0	-0,2
studenten	—	15,6	-11,2
gepensioneerden, werkloos	—	-3,0	7,75
zonder beroep	—		
huisvrouw zonder beroep en geen beroep zonder specificatie	—	-1,0	1,5

Vooraf mensen met een leidinggevend beroep en studenten, maar ook het kantoorpersoneel scoren hoog op cluster 1, de wereldpolitieke, en laag op cluster II, de charitatieve oriëntatie. Vooraf de gepensioneerden en werklozen scoren hoog op de charitatieve oriëntatie.

Tabel 14:

Bruto gezinsinkomen — kennisindex en clusters

	kennisindex	cluster I	cluster II
f 8.000 en minder	—	-2,3	8,2
8—10.000	—	-4,8	1,5
10—12.000	—	-3,7	0,2
12—15.000	—	0,2	2,7
15—18.000	—	3,0	-2,2
18—21.000	—	2,3	1,5
21—27.000	—	10,0	-2,5
f 27.000 en meer	—	9,0	-8,0

Het inkomen is sterk positief gerelateerd met de wereldpolitieke en sterk negatief met de charitatieve oriëntatie

Tabel 15:

Partijpolitieke voorkeur — kennisindex en clusters

	kennisindex	cluster I	cluster II
P.v.d.A.	0,78	0,3	-1,2
K.V.P.	0,77	0,6	4,4
V.V.D.	1,00	-0,6	-6,2
A.R.P.	0,75	0,8	6,8
D'66	0,83	2,1	-7,2
C.H.U.	0,68	-6,3	-1,2
D.S.'70	0,85	3,9	-2,8

Degenen die een voorkeur hebben voor met name de V.V.D., maar ook voor D'66 en D.S.'70, hebben meer kennis omtrent de ontwikkelingsproblematiek dan degenen met een voorkeur voor de confessionele partijen of de P.v.d.A. Dit is waarschijnlijk grotendeels te verklaren uit het relatief hoge opleidingsniveau van de kiezers van de V.V.D., D'66 en D.S.'70.

Degenen die een voorkeur hebben voor D.S.'70 scoren hoger op het cluster van de wereldpolitieke oriëntatie, degenen met een voorkeur voor de C.H.U. veel lager. De respondenten die zich verbonden voelen met de andere partijen verschillen nauwelijks van elkaar. Dit kan de volgende verklaringen hebben:

a — De respondenten met de verschillende voorkeuren (afgezien van de C.H.U. en D.S.'70) verschillen niet veel van elkaar.

b — De respondenten kennen de partijprogramma's niet goed. Dit verklaart ook waarom zij die een voorkeur hebben voor D.S.'70, een partij die onder andere bezuiniging op het gebied van ontwikkelingshulp in haar vaandel heeft staan, juist een meer wereldpolitieke oriëntatie vertonen.

c — Het cluster van de wereldpolitieke oriëntatie geeft, zoals wij in de tweede en derde paragraaf reeds gezien hebben, geen duidelijk politiek beleid weer. Daardoor is dit cluster niet erg gevoelig voor programmatische verschillen tussen partijen of meet het slechts de ideologie achter een al of niet enigermate op ontwikkelingsamenwerking gerichte politiek.

d — Het cluster geeft wel een algemeen beeld weer van met elkaar samenhangende houdingen, maar is niet geschikt voor een fijnzinnige discriminatie van bepaal-

de categorieën mensen. Deze mogelijke verklaring hangt samen met de vraag: wat is een hoge en wat is een lage score?

De gevoelige wijze echter waarop cluster I bv. met het genoten onderwijs correleert (tabel 12), maakt deze mogelijke verklaring onwaarschijnlijk.

Tenslotte zien wij nog dat degenen met een voorkeur voor de K.V.P. en de A.R.P. hoog en degenen met een voorkeur voor de V.V.D. en D'66 laag scoren op het cluster van de charitatieve oriëntatie.

Uit al deze gegevens kunnen wij geen conclusies trekken over de onbekende noodzakelijke voorwaarden waaraan voldaan moet zijn om een wereldpolitieke oriëntatie te bezitten. Er is een trend waar te nemen dat juist de meest geprivilegieerde groepen meer wereldpolitiek georiënteerd zijn. De opleiding (en daarmee de kennis) kan dan een belangrijke verklarende variabele zijn. Maar dit vertelt ons niets nieuws. Evenzeer kunnen wij echter denken aan een sterke en onbedreigde sociale positie, het vermogen tot ideologievorming, enz. als mogelijke verklarende variabele.

7 De wereldpolitieke oriëntatie en enkele andere variabelen

Zoals in tabel 3 blijkt staan de vragen 41 en 42 tamelijk centraal in het wereldpolitieke cluster. Zij zijn hoog met elkaar en met de andere variabelen gerelateerd, op grond hiervan hebben wij een typologie geconstrueerd die als benadering van cluster I fungeert. Dit deden wij om de relatie van deze typologie met een aantal belangrijke variabelen als de perceptie van de ontwikkelingslanden, van ontwikkelingsamenwerking, de interesse, het communicatiegedrag en de bereidheid zelf iets te doen, weer te geven. Wij zullen deze tabellen, die verder natuurlijk wel van theoretisch en praktisch belang zijn, zonder commentaar weergeven (zie tabel 16).

Figuur 1:

Vraag 41 Vraag 42: Vindt U dat de nederlandse ontwikkelingshulp vergroot moet worden?

Invoer?	vergroot	gelijk of verminderd
goede methode	hoge wereldpolitieke oriëntatie 1	middelhoog 2
slechte methode	middelhoog 3	geringe wereldpolitieke oriëntatie 4

8 Conclusies ten aanzien van verder onderzoek

Voor verder onderzoek op dit gebied acht ik tenslotte de volgende punten van groot belang:

1) Het is nodig in de literatuur gegevens te zoeken omtrent houdingen tegenover het beleid inzake ontwikkelingsamenwerking. Dit betekent dat men het volgende moet onderzoeken:

- de doelstellingen van ontwikkelingsamenwerking
- concrete punten van een beleid of van een aantal alternatieve vormen van beleid die tot verwezenlijking van deze doelstellingen kunnen leiden
- het meten van de houdingen tegenover deze doelstellingen en concrete elementen van het beleid en tegenover het beleid in zijn geheel.

2) Verder moet er een uitvoerig onderzoek worden ingesteld naar de motieven die

Tabel 16:

De wereldpolitieke oriëntatie en een aantal andere variabelen in procenten

Wereldpolitieke oriëntatie

Vragen 1 hoog 2 middel 3 middel 4 laag

Perceptie van de ontwikkelingslanden

vraag 30 Hoeveel procent van het geld dat besteed wordt aan de ontwikkeling van ontwikkelingslanden komt uit dat land zelf?

1,1 t/m 5 %	12 %	14	17	16
7,41 t/m 60 %	11	6	7	6
8,61 % en meer (het juiste antwoord)	3	3	2	2
vraag 32 Wat bieden de ontwikkelingslanden ons zoal?				
1 bronnen van cultuur en inspiratie	45	33	37	28
2 concurrentie	6	6	6	8
3 afzetgebieden	55	47	50	50
4 goedkope vakantie	27	26	27	20
5 onbedorven natuurschoon	54	50	50	45
6 goedkope grondstoffen	65	61	59	53

Perceptie van de ontwikkelingssamenwerking

vraag 5 Waaraan denkt U als U het woord ontwikkelingssamenwerking hoort?

1 armoede	33	32	37	39
2 betere welvaartsverdeling	51	38	40	30
3 economische groei	23	22	19	19
5 geld weggooien	4	7	5	12
6 naastenliefde	33	28	34	25
7 onbegonnen werk	4	8	6	11
9 solidariteit	29	13	16	15
10 uitbuiting	12	11	10	9
11 vrede	32	26	31	18

Interesse

vraag 2 Wilt U meer weten over ontwikkelingssamenwerking?

1 ja	68	37	31	36
2 nee	30	62	49	62

Communicatiegedrag

vraag 50 Op welke wijze bent U het meest over ontwikkelingssamenwerking te weten gekomen?

1 kranten	68	37	51	36
2 tijdschriften	38	24	30	24

3 radio	33	23	30	26
4 televisie	79	82	87	89
5 op school	17	12	14	10
6 kerk, missie, zending	22	13	21	13
7 boeken	16	8	10	7
8 acties	23	11	19	15
9 ben er zelf geweest	4	8	5	4
10 van anderen die er geweest zijn	14	11	12	8
<i>Bereidheid zelf iets te doen</i>				
vraag 47 Op welke manieren zou U zelf iets voor de ontwikkelingslanden willen doen?				
1 zelf collecteren	12	8	14	6
2 geld geven	54	45	64	52
3 geld storten, bank, giro	20	12	19	10
4 produkten uit ontwikkelingslanden kopen	50	42	30	24
5 Binnen mijn politieke partij aandringen op meer steun voor de ontwikkelingslanden	28	12	19	5
6 zelf meer lezen	27	19	20	16
7 zelf meer inlichtingen over de ontwikkelingslanden aan andere geven	21	8	11	7
8 zelf in de ontwikkelingslanden gaan werken	25	15	19	12

tot deze houdingen leiden en naar de aard van de weerstanden. Pas dan kunnen wij iets zeggen over het waarom van bepaalde houdingen en over samenhangen bij motieven en weerstanden. Naast de wereldpolitieke en charitatieve motieven zullen er dan wellicht nog andere dimensies verschijnen.

3) Vervolgens kan men een kennisschaal ontwerpen die niet slechts recht doet aan de kennis van feiten. Het is nodig de dimensies van Bildung, Verhalten en Aktion in deze schaal te betrekken.

4) Deze schaal moet gericht zijn op alle elementen van de ontwikkelingsproblematiek, zodat men de lacunes in de kennis kan aangeven, en de kennisscore kan differentiëren.

5) Bij de gevonden motieven en weerstanden kan men vervolgens zoeken naar de onbekende noodzakelijke voorwaarden waaronder kennis en een wereldpolitieke oriëntatie (althans een oriëntatie ten gunste van de doelstellingen van ontwikkelingssamenwerking) samenhangen.

6) Deze onderzoeken moet men vooral richten op die groepen die men benaderen wil. Dit is van belang om tot concrete methodieken te komen waarmee men een positieve houding tegenover de doelstellingen van ontwikkelingssamenwerking kan stimuleren.

Noten

¹ *Internationale Ontwikkelingsstrategie voor het tweede Ontwikkelingsdecennium der Verenigde Naties 1970-1980*, nederlandse versie, Ministerie van Buitenlandse Zaken.

² *Opinie-onderzoek in Nederland over Ontwikkelingssamenwerking*, uitgevoerd door: de N.V. N.I.P.O., in opdracht van de Nationale Commissie Ontwikkelingsstrategie 1970-1980, Muzenstraat 30, Den Haag, juli-aug. '71.

³ a.w. p. 1.

⁴ Internationale ontwikkelingsstrategie, par. 5.

⁵ Giesecke, H., *Didaktik der politischen Bildung*, München 1969, pp 77 e.v.

⁶ Lazarsfeld, Menzel, On the relation between individual and collective Properties, in: Etzioni, A., *Complex Organizations*, New York, 1961.

⁷ *Opinie-onderzoek in Nederland*, enz.: p. 96.

⁸ Deze formule komt overeen met de teller van de formule die Spiegel voor r geeft:

$$r = \frac{\sum xy}{\sqrt{(\sum x^2)(\sum y^2)}}$$

waarbij: $x = x - \bar{x} = +1, -1$ of 0

Spiegel, M., *Theory and Problems of Statistics*, New York 1961, p. 244.

⁹ Fruchter B., *Introduction to Factor Analysis*, Princeton 1954, p. 13

¹⁰ Het getal 6 is een willekeurige grens. Het getal ligt niet hoger, omdat er dan nauwelijks nog genoeg items in de clusters geplaatst kunnen worden. Het ligt niet lager, omdat de clusters dan niet meer duidelijk van elkaar onderscheiden kunnen worden. Veel items zou men dan in verschillende clusters kunnen plaatsen.

¹¹ De namen wereldpolitiek en charitatief zijn ontleend aan: Schmidtchen G., *Schweizer und Entwicklungshilfe*, 1971. Schmidtchen spreekt over wereldpolitieke en charitatieve motieven.

Voorts spreekt hij over hoop als onafhankelijk motief — dimensie, over weerzinsmotieven en over isolatonistische motieven. Hiervan hebben wij in dit onderzoek niets terug kunnen vinden.

Bijlage I

Vragen die geselecteerd zijn om de houdingen te meten (2)

Vraag 26: Welke van deze methoden lijkt of lijken u het meest geschikt? Of welke andere methode?

	percentage v.d. totale populatie
1 — In de ontwikkelingslanden de voedselproductie opvoeren	44
2 — In de ontwikkelingslanden de produktie van andere goederen opvoeren	21
3 — Hulp van rijke landen	38
4 — Verbetering van onderwijs en vakonderwijs	73
5 — Industrialisatie	38
6 — Vergroting van de handel	24
7 — Landbouwhervorming, verbetering methoden, landbouwwerktuigen heensturen	61
8 — Gereedschappen sturen, zelf leren gebruiken	47
9 — Harder werken, leren aanpakken	29

percentage v.d.
totale populatie

10 — Geboorteregeling	58
11 — Medische verzorging beter	55
Vraag 27: Hoe zou de ontwikkeling binnen de ontwikkelingslanden kunnen worden bevorderd: door een geleidelijke verandering van hun politieke en maatschappelijke stelsel, door een snelle verandering van het stelsel zonder gewapende strijd, of door een snelle, gewapende machtsstrijd?	
1 — Geleidelijke verandering	71
2 — Snelle verandering zonder gewapende strijd	27
3 — Snelle verandering met gewapende machtsstrijd	2
Vraag 33: Door wie zou, als het goed gedaan werd ontwikkelingshulp eigenlijk geboden moeten worden:	
door de overheid in de rijke landen, door de kerken (missie en zending), door particuliere organisaties, door het bedrijfsleven, door internationale organisaties? Door wie?	
Zou geboden moeten worden door:	
1 — Overheid in de rijke landen	52
2 — Kerken, missie en zending	23
3 — Partikuliere organisaties	10
4 — Bedrijfsleven	12
5 — Internationale organisaties	49

Vraag 36: Welke redenen van dit blad 7 of welke andere redenen spreken u persoonlijk het meest aan als motief voor ontwikkelingshulp.

Persoonlijke motieven

1 — Omdat veel mensen in arme landen nauwelijks voldoende hebben om te kunnen leven, er is hulp nodig	51
2 — Omdat het een morele plicht is anderen te helpen	53
3 — Omdat ontwikkelingssamenwerking de vrede bevordert	23
4 — Omdat Nederland er zelf beter van wordt	4
5 — Omdat de ontwikkelingslanden er beter van worden	11
6 — Door die landen betere handelsvoorwaarden aan te bieden beter van worden	29
7 — Omdat Nederland koloniale schuldgevoelens heeft	7
8 — Om het communisme tegen te gaan	3
9 — Omdat Nederland niet achter wil blijven bij andere rijke landen	9
	7

Vraag 40b: Op welke van de manieren op dit blad 9 of op welke andere manier zou Nederland de ontwikkelingslanden het best kunnen helpen?

1 — Door te doen wat die ontwikkelingslanden vragen	9
2 — Door meer geld	21
3 — Door het sturen van Nederlandse vakmensen die hun vak-kennis overdragen	81
4 — Door blijvende voedselhulp	21

	percentage v.d. totale populatie
5 — Door het hier opleiden van mensen uit die landen	52
6 — Door die landen betere handelsvoorwaarden aan te bieden	29
7 — Door in die landen Nederlandse bedrijven te vestigen	22
8 — Door meer gastarbeiders in Nederland te laten werken	3
9 — Door meer produkten uit ontwikkelingslanden te kopen	40

Vraag 41: Een mogelijkheid om de ontwikkelingslanden verder te ontwikkelen zou kunnen zijn het toelaten van meer invoer uit de ontwikkelingslanden naar onder meer ons land, zelfs als onze eigen produktie en onze eigen werkgelegenheid daaronder enige tijd zouden lijden. Lijkt u dat een goede of een slechte methode? Of heeft u er geen oordeel over?

1 — Goede methode	31
2 — Slechte methode	50
3 — Geen oordeel	18

Vraag 42: Vindt u dat de Nederlandse ontwikkelingshulp vergroot moet worden, gelijk blijven of verminderd moet worden?

Ontwikkelingshulp moet

1 — Vergroot worden	47
2 — Gelijk blijven	44
3 — Verminderd worden	6

Vraag 43: (Indien 'vergroot'):

Waarom moet die ontwikkelingshulp vergroot worden?

Kunt u dat uitleggen?

1 — Er is nog zo ontzettend veel <i>armoede</i> , uit de ellende halen, gebrek, geen eten, er is nog zoveel nood, kunnen nog veel meer hulp gebruiken enz.	9
2 — Tot nu toe doen we <i>te weinig</i> , er moet meer — beter-snel-ler geholpen worden, onvoldoende resultaten, druppel op gloeiende plaat, gaat te langzaam enz.	14
3 — <i>Nodig</i> voor de opbouw, voor groei van de welvaart daar, voor bereiken hogere levensstandaard, voor projecten, voor industrialisatie	3
4 — <i>Moet (veel) meer gedaan worden voor bepaalde mensen</i> ; kinderen, zieken, gebrekkigen, enz.	1
5 — <i>Voor meer onderwijs</i> , kennisoverdracht, sneller leren zichzelf te helpen — meer voedsel te verbouwen, etc.	3
6 — <i>Kloof tussen rijke en arme landen wordt groter</i> , rijken worden steeds rijker, arme landen armer; betere wel-waartsverdeling nodig, meer gelijkheid, enz.	7
7 — <i>Plicht</i> , morele plicht, noodzaak, naastenliefde, e.d.	4
8 — <i>Nog gebieden met te weinig, geen hulp</i> . Nederland slechts met enkele landen/gebieden bezig, meer mensen moeten geholpen, de bevolkingen groeien nog steeds, enz.	2
9 — <i>Voor behoud van de vrede</i> , anders komt er oorlog, voor	

	percentage v.d. totale populatie
de wereldvrede, onze eigen veiligheid/toekomst enz.	1
10 — <i>Goed voor onze eigen welvaart</i> , als het daar beter gaat, ook bij ons — als het in ontwikkelingslanden slechter gaat, voor ons ook niet goed — zou chaos veroorzaken e.d.	1
11 — <i>Genoeg geld vrij te maken</i> , door bv. minder aan defensie, in Amerika minder maanreizen, door zuiniger beheer, enz.	1

Vraag 44: Moet die ontwikkelingshulp vergroot worden door verhoogde algemene belastingen, door hogere belasting op bepaalde goederen, door inzamelacties of collectes onder het publiek, of moet die meerdere hulp *zonder* belastingverhoging betaald worden door bezuiniging op andere overheidsuitgaven?

1 — Hogere algemene belasting	9
2 — Hogere belasting op bepaalde goederen	6
3 — Inzamelacties, collectes	9
4 — Geen verhoogde belastingen maar bezuiniging op andere overheidsuitgaven	30

Vraag 46: (Indien ontwikkelingshulp *niet* vergroot moet worden: (zie vr. 43).

Waarom vindt u dat de Nederlandse ontwikkelingshulp niet vergroot moet worden?

1 — <i>Nederland geeft al zoveel, geeft genoeg</i> ; Nederland is al koploper, geeft al het meeste, er wordt al zoveel gedaan, Nederland is maar een klein land, je kunt niet altijd blijven geven, enz.	18
2 — In Nederland zelf is nog zoveel te doen; in eigen land nog genoeg moeilijkheden, de economie wordt er hier niet beter beter op, wij hebben hier zelf al te weinig, omdat er in Nederland nog zoveel te ontwikkelen is, beter in eigen land besteden (tegen de luchtvervuiling bv.) enz.	20
3 — <i>Belastingen zijn al zo/te hoog</i> ; wij zitten hier al zo zwaar onder de lasten, wij geven al genoeg aan belasting uit, enz.	3
4 — <i>Eerst moeten andere (rijke) landen maar meer doen</i> , wij doen al genoeg; nu andere landen; er wordt door Nederland al zoveel gedaan, nu anderen maar eens aan de beurt, en dergelijke	3
5 — <i>Komt verkeerd terecht</i> , ontwikkelingshulp wordt fout besteed, komt bij kleine groep mensen, bij profiteurs in de ontwikkelingslanden, vaak weggegooid geld e.d.	6
6 — <i>Ontwikkelingshulp helpt (toch) niet</i> ; blijft druppel op gloeiende plaat, er komt geen eind aan, zeer de vraag of het iets helpt, of de resultaten de moeite lonen, wel gunstig zijn, enz.	2
7 — Ontwikkelingslanden doen zelf te weinig/niets, ze doen daar veel te weinig, moeten hun kansen beter benutten, de luiheid niet nog meer in de hand werken door giften en	

- gaven, moeten zelf iets presteren. Mensen daar moeten eerst zichzelf eens waar maken, etc. 3
- 8 — *Geld helpt niet/is onvoldoende*; er moeten mensen, onderwijspersoneel, vaklieden naar toe, geen geld; de huidige methode (geld geven) werkt niet is niet bevredigend, enz. 2

Bijlage II

Vragen die geselecteerd zijn om de kennis te meten

Vraag 6: Wilt u eens een aantal betrekkelijk rijke landen noemen a.u.b.?

Kolom 17	%	Kolom 18	%
1 Nederland	67	1 Rusland	19
2 Zweden	40	2 Denemarken	10
3 W. Duitsland	54	3 Italië	5
4 V.S.	63	4 Olie landen in het Midden-Oosten	2
5 België	17	5 Canada	9
6 Frankrijk	23	6 Australië	4
7 Japan	14	7 Spanje	4
8 Noorwegen	13	8 Benelux	1
9 Zwitserland	19	9 Heel W. Europa, de E.E.G.-landen, de meeste Europese landen e.d.	5
10 Engeland	26		
11 Diversen	22		
12 Geen antwoord	4		

Vraag 7: Kunt u een aantal van de minst ontwikkelde landen noemen?

Kolom 19	%	Kolom 20	%
1 India	49	1 Suriname en/of N.A.	4
2 Pakistan, O.-Pakistan	33	2 Egypte	3
3 Nigeria (Biafra)	28	3 Met name genoemde (andere) landen in het Midden-Oosten	13
4 Brazilië	14	4 Met name genoemde (andere) landen in Azië	11
5 Afrika	15	5 Met name genoemde (andere) landen in Afrika	19
6 Chili	9	6 Met name genoemde (andere) landen in Zuid- en Midden-Amerika	15
7 Indonesië	10	7 Zuid/Midden-Amerika (in het algemeen)	6
8 Ethiopië	7	8 (Ander) land of deel van Europa	7
9 Tanzania	3		
10 Afghanistan	6		

Vraag 8: Kunt u een aantal van de wat verder gevorderde ontwikkelingslanden noemen?

Kolom 21	%	Kolom 22	%
1 Indonesië	26	1 Rusland	3
2 Suriname en/of N.A.	12	2 Ierland	2
3 India	10	3 Italië	5
4 Brazilië	10	4 Mexico	5

5 Griekenland	7	5 Chili	4
6 Spanje	8	6 Argentinië	2
7	5	7 Met name genoemde (andere) landen in Zuid- en Midden-Amerika	5
8 Egypte	11	8 Met name genoemde (andere) landen in het Midden-Oosten	12
9 Marokko	4	9 (Ander) land of deel van Europa	9
10 Zuid-Afrika	3	10 Met name genoemde (andere) landen in Azië	11
11 Met name genoemde (andere) landen in Afrika	14		

Vraag 9: Welke van deze landen (die wij u hier voorleggen) kent u of heeft u van gehoord of gelezen?

Kolom 23	%	Kolom 24	%
1 Afghanistan	59	1 Mali	33
2 Brazilië	86	2 Mexico	82
3 Chili	71	3 Nederland	74
4 Communistisch China	84	4 Nigeria	79
5 Egypte	86	5 Rusland	89
6 Ethiopië	73	6 Spanje	89
7 Griekenland	88	7 Suriname	88
8 Haïti	64	8 Zweden	86
9 Ierland	85		
10 India	88		
11 Indonesië	90		
12 Japan	87		

Vraag 10: Welke van de landen op blad 4 (de lijst) die wordt voorgelegd behoren tot de betrekkelijk rijke landen?

Kolom 25	%	Kolom 26	%
1 Afghanistan	—	1 Mali	—
2 Brazilië	12	2 Mexico	12
3 Chili	2	3 Nederland	79
4 Communistisch China	15	4 Nigeria	1
5 Egypte	10	5 Rusland	53
6 Ethiopië	6	6 Spanje	16
7 Griekenland	15	7 Suriname	5
8 Haïti	4	6 Zweden	80
9 Ierland	20		
10 India	2		
11 Indonesië	6		
12 Japan	63		

Vraag 11: En welke landen van dit blad 4 behoren tot de minst ontwikkelde landen?

Kolom 27	%	Kolom 28	%
1 Afghanistan	49	1 Mali	22
2 Brazilië	29	2 Mexico	13

3 Chili	31	3 Nederland	—
4 Communistisch China	8	4 Nigeria	58
5 Egypte	7	5 Rusland	1
6 Ethiopië	32	6 Spanje	4
7 Griekenland	4	7 Suriname	16
8 Haïti	16	8 Zweden	1
9 Ierland	2		
10 India	60		
11 Indonesië	13		
11 Japan	1		

Vraag 12: En welke landen horen tot de wat verder gevorderde ontwikkelingslanden?

Kolom 29	%	Kolom 30	%
1 Afghanistan	4	1 Mali	3
2 Brazilië	26	2 Mexico	25
3 Chili	13	3 Nederland	5
4 Communistisch China	24	4 Nigeria	12
5 Egypte	31	5 Rusland	14
6 Ethiopië	18	6 Spanje	24
7 Griekenland	27	7 Suriname	37
8 Haïti	9	8 Zweden	8
9 Ierland	16		
10 India	12		
11 Indonesië	46		
12 Japan	14		

Vraag 30: Het geld dat een ontwikkelingsland besteedt aan de *eigen* ontwikkeling komt gedeeltelijk uit dat ontwikkelingsland zélf en gedeeltelijk uit het buitenland. Welk deel, *hoeveel procent* komt door-een genomen uit het *ontwikkelingsland zelf*, denkt u?

Schat u het maar zo goed mogelijk.

	%
1 1 t/m 5 %	16
2 6 t/m 10 %	18
3 11 t/m 15 %	9
4 16 t/m 20 %	11
5 21 t/m 30 %, circa een kwart	18
6 31 t/m 40 %, circa een derde	9
7 41 t/m 60 %, circa de helft	7
8 61 of meer	2

Vraag 37: Van elke gulden die de Nederlanders per jaar samen verdienen bestemt de overheid via belastingen en dergelijke 13 cent voor sociale voorzieningen, 4 cent voor defensie, 7 cent voor onderwijs, enz. Hoeveel cent van die gulden bestemt de overheid per jaar voor de ontwikkelingslanden denkt u?

	%
1 Minder dan 1 cent	11
2 circa 1 cent	24

3 circa 1½ cent	8
4 circa 2 cent	18
5 circa 2½ cent	3
6 circa 3 cent	7
7 circa 4 cent	4
8 circa 5 cent	8
9 circa 6 t/m 9 cent	2
10 circa 10 cent	4
11 meer dan 10 cent	4

Vraag 49: Welke van de organisaties die op dat blad 11 staan, houden zich met ontwikkelingshulp bezig, volgens u?

	%
1 E.E.G.	20
2 F.A.O.	24
3 Internationale Kamer van Koophandel	5
4 Missie en Zending	83
5 NOVIB	30
6 Stichting Nederlandse Vrijwilligers	66
7 Unesco	58
8 Unicef	71
9 Verenigde Naties	44
10 Wereldbank/IQA	19
11 Wereldwinkels	25
12 Weet niet	2